

Till dig som möter personer med könsdysfori i ditt arbete



Innehåll

Till dig som möter personer med könsdysfori i ditt arbete	1
Vad är könsdysfori?	1
Remittera till specialiserad utredning och vård	2
Mottagningar för specialiserad utredning	2
Behandling	2
Bemötande	3
Mottagningsmiljön	4
Tips till dig som vill veta mera	5
Litteraturtips	5
Webbadresser	5
Myndigheternas kunskapsmaterial	5
Lagar och föreskrifter	6
Utredningsteam	6

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. Publikationen kan också tas fram i alternativt format på begäran. Frågor om alternativa format skickas till alternativaformat@socialstyrelsen.se

ISBN 978-91-7555-517-1
Artikelnummer 2020-1-6580

Foto Anders Andersson/Scandinav Bildbyrå
Tryck Tryck Åtta.45 Tryckeri AB, januari 2020

Till dig som möter personer med könsdysfori i ditt arbete

Här kan du läsa om vad könsdysfori innebär, varför det är viktigt att remittera personen till den specialiserade vården och vad du kan göra för att ge personer med könsdysfori ett gott bemötande.

Personer med könsdysfori kontaktar vården av olika anledningar. Unga såväl som vuxna personer med könsdysfori kan kontakta primärvård och allmänpsykiatri för att de behöver hjälp att komma till utredning. De kan också ta kontakt med primärvården när de har påbörjat eller genomgått könsbekräftande behandling när de behöver vård för något annat som är orelaterat till könsdysfori.

Du jobbar kanske inom primärvården, inom den psykiatriska öppenvården, på en ungdomsmottagning, inom socialtjänsten, inom elevhälsan eller inom angränsande vårdområden.

Vad är könsdysfori?

Alla personer har en könsidentitet, dvs. en egen och individuell känsla av vara kvinna eller tjej, man eller kille, eller av att tillhöra inget eller något annat kön. För de flesta stämmer könsidentiteten överens med det kön man föddes med, men inte för alla. När könsidentiteten inte stämmer med födelsekönet och resulterar i obehag har man könsdysfori.

Könsdysfori kan beskrivas som en stark och ihållande känsla av att kroppen inte stämmer överens med könsidentiteten. Ofta är denna känsla förknippad med ett psykiskt lidande som kan medföra en nedsatt förmåga att fungera i vardagen.

Könsdysfori finns bland barn, ungdomar och vuxna. För ungdomar med könsdysfori utgör puberteten en extra psykisk påfrestning som kan leda till depression, ångest och social isolering. Från arton års ålder är det möjligt att ansöka om att byta juridisk könstillhörighet och kirurgiska ingrepp i underlivet. Ungdomar kan få all annan könsbekräftande medicinsk behandling innan de fyller 18 år.

Remittera till specialiserad utredning och vård

Det är viktigt att du som möter en ungdom eller en vuxen med könsidentitetsproblematik tar personens problem på allvar. Detsamma gäller om du möter en förälder som har funderingar kring sitt barns könsidentitet.

Det är troligt att många personer med könsdysfori lever med sitt lidande i tysthet. De som söker sig till vården möts ibland av avfärdanden eller utsätts för utredningar eller behandlingar som inte har med könsidentitetsproblematiken att göra.

Idag finns möjligheter till specialiserad rådgivning, utredning och behandling. Det är därför viktigt att du remitterar personen vidare när personens problem handlar om könsidentitet. Om du är osäker, ta kontakt med närmaste specialismottagning och rådgör.

Mottagningar för specialiserad utredning

Sist i den här broschyren finns information om olika vårdenheter, andra verksamheter och stödorganisationer. Där finns också information om var i Sverige det finns specialistteam. Vården för personer med könsdysfori håller (2023) på att omorganiseras i hela landet, och vilka delar av vården som gör vad kan se olika ut på olika platser och förändras över tid.”

Behandling

Bland de åtgärder som erbjuds personer med könsdysfori finns hormonbehandling och kirurgiska ingrepp. Yngre ungdomar kan erbjudas pubertetsbromsande hormoner för att minska den psykiska påfrestning som pubertetsutvecklingen medför.

Det kan hända att du träffar personer som självmedicinerar med könshormoner på grund av könsdysfori eller personer från andra länder som redan påbörjat hormonbehandling i sitt hemland. Det är viktigt att de snabbt får hjälp att komma i kontakt med den specialiserade vården.

Bemötande

Vi vill alla bli bemötta med respekt. Normer är underförstådda regler och förväntningar på beteende som ofta är av godo i samhället. Men om vi inte är medvetna om dem riskerar vi att exkludera och särbehandla personer, exempelvis på grund av våra föreställningar kopplade till kön.

Konkret kan ett respektfullt bemötande innebära att:

- fråga om vilket tilltalsnamn och pronomen personen vill tilltalas med
- använda dessa namn i samtalet med personen och vid dokumentationen av kontakten
- vara medveten om att kroppsundersökningar som förknippas med födelsekönet ofta upplevs som påfrestande och att man därför behöver avsätta mer undersökningstid än vanligt
- fråga om vilka termer personen använder för att benämna kroppsdelar och använda dessa i samtalet
- undvika att fokusera på könsdysforin när personen söker vård av någon annan orsak och själv inte tar upp den till samtal.

De flesta av oss vill inte att känsliga uppgifter ska nå utomstående och många blir oroliga för det. I mötet med patienten är det därför viktigt att:

- Informera om din sekretess och tystnadsplikt. Denna kan även gälla för ungdomar visavi vårdnadshavare. Det är viktigt för att personen ska våga öppna sig och känna sig trygg.
- Informera om bestämmelser kring informationshantering och journalföring.

Webbadresserna till Socialstyrelsens Meddelandeblad hittar du under Myndigheternas kunskapsmaterial i slutet av broschyren.

Mottagningsmiljön

Små förändringar i mottagningsmiljön kan hjälpa personer med könsdysfori att känna sig mer bekväma med att söka vård eller stöd.

Några exempel på förbättringar i mottagningsmiljön är:

- Använd nummerlappssystem istället för att ropa upp namn.
- Avskärma för ostördhet vid mottagningsluckan.
- Tillhandahåll även könsneutrala toaletter.
- Erbjud även könsneutrala tider på exempelvis öppen ungdomsmottagning.
- Tillhandahåll vägledande informationsmaterial om könsdysfori till patienter i väntrummet.

RFSL, Riksförbundet för homosexuella, bisexuella och transpersoners rättigheter, erbjuder mot en kostnad hbtq-certifiering för verksamheter som önskar fördjupad information.

Tips för dig som vill veta mer

Litteraturtips

SOU 2017: 92 Transpersoner i Sverige

BRYT! Ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet. Forum för levande historia och RFSL 2011.

I mitt namn – en bok om att vara trans, red. Moa-Lina Croall

Trans, kön och identitet. Att arbeta inkluderande i Fk-6. E. och T. Summanen

Rätten till hälsa. Hur normer och strukturer inverkar på transpersoners upplevelser av sexuell hälsa. Folkhälsomyndigheten 2016.

Stödande och stärkande. Unga hbtq-personers röster om identitetsstärkande och hälsofrämjande faktorer. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2016.

Webbadresser

RFSL – Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners rättigheter: www.rfsl.se

RFSL Ungdom: www.rfslungdom.se

RFSL Ungdoms webbplats om trans- och könsidentitet: www.transformering.se

Transföreningen FPES, Full Personality Expression Sweden: www.fpes.se

Transammans – förbundet för transpersoner och närstående: <https://www.transammans.se/>

Ungdomsmottagningarna: www.umo.se

Myndigheters kunskapsmaterial

God vård av vuxna med könsdysfori. Nationellt kunskapsstöd. Socialstyrelsen 2015. Artikelnummer: 2015-4-7. www.socialstyrelsen.se/konsdysfori

God vård av barn och ungdomar med könsdysfori. Nationellt kunskapsstöd. Socialstyrelsen 2015. Artikelnummer: 2015-4-6. www.socialstyrelsen.se/konsdysfori

Administrativa problem för personer som bytt juridiskt kön. PM, Socialstyrelsen 2014. www.socialstyrelsen.se/konsdysfori

Att mötas i hälso- och sjukvård – Ett utbildningsmaterial för reflektion om bemötande och jämlika villkor. Socialstyrelsen 2015. Artikelnummer: 2015-1-5.

Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner – En rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige. Folkhälsomyndigheten 2015.

Barn under 18 år som söker hälso- och sjukvård. Meddelandeblad Nr 7/2010. Socialstyrelsen 2010. Artikelnummer 2010-8-3

Barnets möjligheter att få hälso- och sjukvård samt sociala insatser när vårdnadshavarna inte är överens. Meddelandeblad Nr 10/2012. Socialstyrelsen, 2012. Artikelnummer 2012-10-25

Lagar och föreskrifter

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2016:40) om journalföring och behandling av personuppgifter i hälso- och sjukvården.

Patientdatalagen (2008:355).

Diskrimineringslagen (2008:567).

Hälso- och sjukvårdslagen (2017:30).

Lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall (könstillhörighetslagen).

Lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m.

Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Patientsäkerhetslagen (2010:659).

Patientlagen (2014:821).

Specialistteamen finns i flera regioner

Från och med början av 2024 kommer könsdysforivården att utgå från tre nationella högspecialiserade enheter. Dessa tre har det övergripande ansvaret för din vård men det är inte alltid dit du behöver åka för att träffa din vårdgivare. Det finns specialistteam i flera regioner och de samarbetar med de nationella enheterna för att alla med könsdysfori ska få tillgång till och erbjudas lika bra vård oavsett var man bor i landet.

Nationella högspecialiserade enheter finns i regionerna:

- Stockholm
- Östergötland
- Västra Götalandsregionen

Andra specialistteam finns i regionerna:

- Uppsala
- Skåne
- Västerbotten

**Till dig som möter personer
med könsdysfori i ditt arbete**
(artikelnr 2020-1-6580) kan beställas från
Socialstyrelsens publikationsservice
www.socialstyrelsen.se/publikationer
E-post: publikationsservice@socialstyrelsen.se
Fax: 035-19 75 29

Publikationen kan även laddas ner från
www.socialstyrelsen.se